

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ПРАВА

УДК 340.33011

О. А. ГРИЦЕНКО

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Харків, Україна
e-mail: grytsenkohelena@gmail.com
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9895-730X>

ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО: ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (роздуми щодо внеску Гвідо Калабрезі у наукові дослідження у галузі «Право та економіка»)¹

Проаналізовано внесок відомого американського вченого Гвідо Калабрезі у наукові дослідження в галузі «Право та економіка» та перспективні напрями її розвитку. Обґрунтовано необхідність поєднання методології та категоріального апарату правової та економічної наук щодо дослідження сучасних тенденцій суспільного розвитку. Визначено найбільш перспективні сфери сумісного економіко-правового дослідження реального світу.

Ключові слова: право, економіка, мериторні блага, модифіковані ринки, модифіковані владні структури.

JEL Classification: B3; D4; K1; K4.

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (№ державної реєстрації 0111u000961) та фундаментального дослідження «Науково-теоретичні проблеми формування, розвитку та інституційної побудови правової економіки в Україні» за рахунок видатків державного бюджету (№ державної реєстрації 0115U000326).

Постановка проблеми. Сучасний суспільний розвиток являє собою багатовимірний та взаємозалежний реальний світ людської життєдіяльності. Його неможливо зрозуміти в окремому ракурсі економічної науки. Тільки на основі поєднання зусиль фахівців різних суспільних наук можна збагнути сучасні протиріччя та шляхи їх подолання у найближчій перспективі. Найбільш ефективним напрямом сучасних досліджень є поєднання методології та категоріального апарату правової та економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах взаємозв'язок права та економіки досліджується у двох аспектах. Перший – розгляд правової системи в контексті економічної теорії та доведення, що економіка може зробити право більш ефективним [1]. Другий – спроможність права поліпшити методологію економічної теорії щодо дослідження суспільного розвитку. Саме цей підхід підтримує та розвиває відомий американський правознавець, праця якого заслуговує вдумливого та творчого аналізу [2].

Формулювання цілей. Метою статті є ознайомлення фахівців, які працюють у галузі економіко-правового аналізу, з роботою найвідомішого американського вченого Гвідо Калабрезі «The Future Of Law And Economics. Essays In Reform And Recollection» («Будущее права и экономики. Очерки о реформе и размышления») [2] та висловити свої міркування з приводу його цікавих та незвичних для економістів ідей.

Виклад основного матеріалу. Гвідо Калабрезі – відомий американський правознавець, старший суддя Федерального апеляційного суду США по другому округу та заслужений професор Йельської школи права, є одним із засновників теоретичного напрямку «Право та економіка». Його книга «The Future Of Law And Economics. Essays In Reform And Recollection» не є академічною у звичному сенсі цього слова, оскільки не передбачає теоретичного аналізу існуючих наукових течій або оцінки наукових поглядів попередників. Основна мета автора – зробити відомими дослідження фахівців у галузі «Право та економіка» та привернути до них увагу науковців і практиків, які працюють за межами цього напрямку. Крізь увесь зміст книги автор намагається пояснити, чому вчені-юристи повинні відігравати особливу роль у галузі досліджень «Право та економіка», особливо в її майбутньому розвитку. З метою довести цю ідею автор намагається, перш за все, розмежувати такі напрями наукових досліджень, як «Економічний аналіз права» і «Право та економіка».

На думку автора, економічний аналіз права використовує економічну теорію для аналізу права, з тим, щоб схвалювати правову реальність, піддавати її сумніву та намагатися її реформувати. Економічна теорія в цьому випадку спроможна пояснити, чому існує саме цей юридичний закон, а чому деякі норми прав застаріли, ірраціональні або є результатом попереднього розвитку

(тобто фактично стають «“інституціональними пастками” сучасності»). Фактично цей напрям діє як архимедова точка, на яку можна встановити важіль, який допоможе вченому навести доводи на користь зміни цієї правової реальності. В той час, як учені з напрямку «Право та економіка», ставлять два питання: чи дійсно правознавці описують правовий світ таким, яким він є насправді? Або в їхньому підході до цього світу є певні викривлення?

Вирішення цих питань багато в чому залежить від того, чи спроможна економічна теорія розширити або уточнити свій категоріальний апарат з метою пояснити реальний світ права таким, яким він є. Зміни, що внесені в економічну теорію з тим, щоб пояснити особливу правову реальність, стають складовою економічної теорії в цілому. Цю задачу блискуче продемонстрували засновники підходу, який отримав назву «поведінкова економіка». (Вперше в 2017 р. Нобелівська премія з економіки була присуджена Р. Тейлору саме за цей напрям.) Саме вона змогла пояснити емпіричну поведінку, на яку виявилася не спроможною класична економічна теорія. Цілком можливим є існування таких випадків, щодо яких навіть розширена економічна теорія не зможе пояснити правову реальність. Тоді юристи-економісти можуть стимулювати появу будь-якої іншої дисципліни в жанрі «право і...» та подивитися, наскільки виправдалися надії на пояснення правового світу переконливо та логічно [2, с. 20]. З цією метою було б корисно використовувати певні історичні, філософські, психологічні, антропологічні та літературні дослідження. Але автор підкреслює, що на сьогодні на практиці жодне з цих досліджень не виявилось таким же ефективним, як економіка.

Сучасне значення зв'язку економіки та права автор пояснює тим, що багато правознавців висловлювали невдоволення обмеженнями, які накладалися на них пануючими поглядами на право, яке традиційно вважалося незалежною дисципліною. А тому завдання правознавця полягало не в глибокому реформуванні права, а просто в підвищенні його внутрішньої узгодженості [2, с. 23–24].

Цікавими є роздуми автора про ідеологічне забарвлення правознавців на відміну від економістів. Юристи, за визначенням Г. Калабрезі, завжди є інституціоналістами, а тому можуть мати певне ідеологічне забарвлення, коли критикують юридичну норму як «ірраціональну». Це може перешкоджати правознавцям у правильному сприйнятті реального світу. В цьому випадку двосторонні відносини в рамках економіко-правового підходу дозволяють економічній теорії своїми моделями підштовхнути правознавців до нового дослідження правових структур, які ними були упущені [2, с. 48].

Автор робить висновок: економічні моделі дозволяють правознавцям краще розглядати свій реальний світ. У той же час юрист-правознавець відіграє особливо важливу роль у тих двосторонніх відносинах, які необхідні для дослідження права і економіки [2, с. 48].

В основній частині книги автор розглядає такі галузі пізнання, як характер мериторних благ; стійкість альтруїзму і некомерційних інститутів; правило відповідальності та відносини між ринками й директивним управлінням; значимість різних смаків і цінностей та способи їх формування. Вони стають багатообіцяючими та необхідними з точки зору дослідження права і економіки. Такий реальний погляд на правовий світ дозволяє зробити висновок про необхідність розширення предмета економічної теорії з тим, щоб вона враховувала такі моменти:

а) значення «міжособистісних ефектів корисності» або «моральних витрат третіх осіб» для вірного трактування широкого спектру благ та антиблаг;

б) значення і корисність взаємодії нетрадиційних ринків або напівринків та нетрадиційних або децентралізованих владних структур для правильного розподілу благ і антиблаг у багатьох сферах;

с) важливість того, що багато благ та антиблаг – не тільки засоби задоволення бажаного, а самі стають самодостатніми цілями, а значить, ринки і владне управління самі відображають ту саму подвійність;

д) більш пророблене визнання відносин між владними та ринковими структурами в багатьох розділах права;

е) реальна та неминуча наявність ціннісних суджень, що підтримуються економічним аналізом;

ф) здатність економічного аналізу давати орієнтири відносно бажаності широкого спектру смаків та цінностей.

Оснoву аналізу взаємозв'язку права і економіки автор бачить у характері мериторних благ (merit goods). Саме їх дослідженню автор приділяє основну увагу. Основні питання, які вирішуються автором відповідно до цих благ:

а) що вони являють собою; б) яким чином суспільству найкращим чином розподіляти це багатство. До мериторних благ Г. Калабрезі відносить службу в армії, людські органи для трансплантації, права на дітей, пожертвування на проведення виборчої кампанії, базовий рівень освіти, охорону здоров'я, захист навколишнього середовища [2, с. 136]. Якщо запитати велику кількість людей про ці блага, вони, скоріш за все, скажуть, що неправильно розмішувати їх таким чином, щоб багаті отримувати їх, а бідні – ні. Багато авторів вважають, що для таких благ характерно те, що рішення про їх придбання та використання не враховують необхідною мірою витрати (або вигоди) для інших членів суспільства. Тобто індивідуальні ринкові рішення не враховують у повному обсягу зовнішні вигоди та витрати, що пов'язані з їх виробництвом та споживанням [2, с. 52]. На думку Г. Калабрезі, існують два типи мериторних благ. Перші – такі, щодо яких значна кількість людей просто не бажають, щоб ці блага отримали ціну. Це свого роду «безцінний скарб». Другий тип блага – це такі, оцінка яких веде до негативних наслідків. Багато людей за-

перечують не проти того, щоб на ці блага встановлювалася певна ціна, а проти намагань багатих запропонувати більш високу ціну, ніж бідні, через що розміщення таких благ через звичайний ринок стає неприйнятним, оскільки зменшується корисність, а само благо стає «витратним» для багатьох людей.

Саме в результаті аналізу мериторних благ автор доходить важливого висновку: розподіл таких благ стає більш справедливим на основі *модифікованих ринків і модифікованих владних структур*. Неможливо зрозуміти ставлення суспільства до мериторних благ, не зрозумівши роль модифікованих методів – і ринкових, і командних. Такий підхід дозволяє збагнути, яку мінімальну кількість мериторних благ можна вилучити із звичайного ринку та розподіляти відносно егалітарно (зрівняльно) шляхом указу, а яку частину залишити в сфері панування ринку. Такий розподіл здійснюється через правову структуру, існування якої відображає боротьбу витрат та вигід.

Основними моментами модифікованих ринкових структур можуть стати: система нормування (яка у США під час війни здійснювалася у формі карткового обміну), упорядкування ринкового розподілу податками або субсидіями, використання як засобу обміну блага, яке має поширене використання (приміром, час). Автор доводить, що такий підхід стає дедалі більш розповсюдженим у США, де в таких галузях, як охорона здоров'я і освіта, формуються вкрай складні комбінації прямого управління, корекції ринку шляхом податків, субсидій, скорочення залежності чистого ринку від багатства через приватний альтруїзм і навіть нормування. Автор доказово наводить приклади того, як такі модифіковані ринки діють у сфері початкової та середньої освіти та надання медичного обслуговування у США. З цієї теоретичної позиції дається відповідь на питання, чому виник широкий політичний резонанс у зв'язку з проведенням медичної реформи президентом Бараком Обамою. Одночасно вирішується питання, яке довгий час є предметом серйозних дебатів між законодавчою владою і Верховним судом США, а саме, як реалізувати право впливати на результати виборів шляхом пожертвування або витрат на виборчу кампанію.

Г. Калабрезі частково звинувачує традиційних теоретиків економіки в ігноруванні належної уваги до тих цінностей, які люди в дійсності вважають реальними, і які впливають на їх індивідуальну поведінку. До таких цінностей автор відносить альтруїзм і благодійність. «Я вважаю, – наголошує автор, – що важко дивитися на світ правових інститутів і відносин і не дійти висновку, що люди хочуть альтруїзму в найрізноманітніших формах» [2, с. 177]. І держава, і приватні індивіди, і фірми можуть корисним або альтруїстичним чином піклуватися про наші потреби. І в цьому контексті альтруїзм і корисний інтерес можуть замінювати один одного як засіб. І в залежності від ціни кожного з них ми можемо обирати альтруїстичний або корисний засіб отримання певних благ.

Висновки. У книзі Г. Калабрезі багато незвичних поглядів, уявлень, що породжують у юристів та економістів нові бачення, парадигми мислення, підходи до дослідження. Економіка довела свою величезну корисність для критики, схвалення і реформування великої кількості правових галузей. Але в економіці та в дослідженнях у галузі «Право та економіка» існує багато цінностей, які вчені мовчки вважали або неіснуючим, або не вартими уваги. Г. Калабрезі закликає вчених висувати фундаментальні ціннісні судження, а потім спільними зусиллями юристів та економістів займатися дослідженням їх наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Фридмен Д. Право и экономическая теория. Экономическая теория / пер. с англ. Э. Бозеруп, Ч. Кайндлбергер, М. Ослон и др.; под ред. Дж. Итуэла, М. Милгейта, П. Ньюмена. М.: ИНФРА-М, 2004. 931 с.
2. Калабрези Гвидо. Будущее права и экономики. Очерки о реформе и размышления / пер. с англ. И. Кушнаревой; под науч. ред. М. И. Одинцовой. М.: Изд-во Института Гайдара. 2016. 304 с.

REFERENCES

1. Frydmen, D. (2004). Pravo i ekonomicheskaya teoriya. Ekonomicheskaya teoriya. / per. s angl. Bozerup E., Kayndlberger Ch., Oslon M. i dr.; Dzh. Ituel (ED) et. ol. M. INFRA-M.
2. Kalabrezy, Hvydo (2016). Buduschee prava i ekonomiki. Ocherki o reforme i razmyishleniya. M.: Izd-vo Instituta Gaydara.

Стаття надійшла до редакції 23.06.2017 р.

Е. А. ГРИЦЕНКО

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Харьков, Украина

ПРАВО И ЭКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

(Размышления о вкладе Гвидо Калабрези в научные исследования в отрасли «Право и экономика»)

Проанализирован вклад известного американского ученого Гвидо Калабрези в отрасль научных исследований «Право и экономика» и перспективные направления ее развития. Обоснована необходимость сочетания методологии и категориального

аппарата правовой и экономической наук в исследовании современных тенденций общественного развития. Определены наиболее перспективные сферы совместных экономико-правовых исследований реального мира.

Ключевые слова: право, экономика, мериторные блага, модифицированные рынки, модифицированные властные структуры.

O. A. HRYTSENKO

Doctor of Economic Sciences, professor, professor of Economic Theory Department of Yaroslav Mudriy National Law University, Kharkiv, Ukraine

LAW AND ECONOMICS: PERSPECTIVE DIRECTION OF SCIENTIFIC RESEARCH

(reflections on the contribution of Guido Calabrese to research in the field of “Law and Economics”)

Problem setting. The most effective direction of modern research is the combination of methodology and categorical apparatus of legal and economic science.

Recent research and publication analysis. The relationship between law and economics is investigated in two aspects in modern conditions. The first is to consider the legal system in the context of economic theory and to prove that the economy can make the law more effective. The second is the ability to improve the methodology of economic theory for the researching of social development. This approach is supported and developed by a well-known American lawyer, whose work deserves thoughtful and creative analysis.

Paper objective. The purpose of the article is to familiarize specialists working in the field of economic and legal analysis, with the work of the most famous American scientist Guido Calabrese, “The Future of Law And Economics. Essays In Reform And Recollection” and express thoughts about his interesting and unusual ideas for economists.

Paper main body. The main goal of G. Calabrese is to attract the attention of scientists and practitioners to the research of specialists in the field of “Law and Economics”. The author tries to explain the content of the book and why lawyers must play a special role in law and economics.

“Economic analysis of law” according to G. Calabrese uses an economic theory to analyze law in order to approve the legal reality, to question it and try to reform it. Economic theory in this case is able to explain why this legal law exists, and why some rules of law are obsolete, irrational.

G. Calabrese explains the contemporary significance of the connection between economics and law by the fact that many lawyers have expressed dissatisfaction with the constraints imposed on them by the dominant views on the law, which was traditionally considered an independent discipline.

G. Calabrese comes to an important conclusion as a result of the analysis of meritorious goods – the distribution of such benefits is becoming more equitable on the basis of modified markets and modified power structures.

It is impossible to understand the relationship of society to meritorious goods without understanding the role of modified methods: market, and command. This approach allows understanding what minimum number of meritorious goods can be removed from the ordinary market and distributed, and which part to leave in the domination of the market. Such a division is carried out through a legal structure, the existence of which reflects the struggle of costs and benefits.

Conclusion of the research. There are many values in research in the field of “Law and Economics”. G. Calabrese encourages scholars to put forward fundamental value judgments, and then engage in research on their implications by joint efforts of lawyers and economists.

Short Abstract for an article

Abstract. The contribution of the well-known American scientist Guido Calabrese to the research in the field of “Law and Economy” and perspective directions of its development are analyzed. The necessity of combining methodology and categorical apparatus of legal and economic science with the research of modern tendencies of social development is substantiated. The most promising areas of joint economic and legal research of the real world are determined.

Key words: law and economics, meritorious goods, modified markets, modified power structures.